

Dagmara Luković

Polska książka i literatura w Serbii po 1989 roku

Streszczenie

W roku 1989 dokonał się w Polsce przewrót ustrojowy, w Polsce w tym czasie rozpoczął się rozpad Jugosławii, procesy te miały swój wymiar polityczny, gospodarczy i społeczny, nie pozostały bez wpływu na kulturę i wzajemne międzynarodowe relacje w tym obszarze. Razem z socjalistyczna Jugosławią rozpadł się także jugosłowiański rynek książki, w jego miejscu powstały niezależne od siebie – serbski i chorwacki, macedoński i słoweński, a ostatnio jeszcze – niemające jednak większego znaczenia – bośniacki i czarnogórski. Równocześnie rozwinęły się w różnych kontekstach dwa, niezależne kanały kontaktów kulturalnych – polsko-serbski i polsko-chorwacki. Walka o podział dotychczasowego, serbskochorwackiego dorobku kulturalnego, obejmuje również dorobek translatorski. Mimo to, wciąż istniejąca bliskość językowa, szczególnie odnosząca się do dawnej serbskochorwackiej wspólnoty językowej, nie pozwala ich całkowicie odseparować od siebie.

Celem pracy jest ukazanie recepcji polskiego piśmiennictwa w Serbii w ciągu ostatnich trzech dekad w kontekście tradycji wzajemnych stosunków kulturalnych w wymiarze bibliograficznym, dokumentacyjnym oraz próba odpowiedzi na pytanie: na ile obecność polskiej książki i literatury stanowi kontynuację, na ile nawiązuje do dorobku poprzednich epok, głównie czasów pierwszej i drugiej Jugosławii, a na ile tworzy już nową jakość – właściwą dla Serbii w jej dzisiejszym kształcie terytorialnym, politycznym i kulturowym.

W pierwszych trzech rozdziałach przedstawiono dawne przekłady polskich tekstów poczynając od XIX w. do rozpadu SFRJ, tłumaczy oraz najwybitniejszych promotorów polskiej kultury, nauki i literatury oraz rozwój polonistyki na uniwersytetach Serbii i Chorwacji oraz pozostałych krajów dawnej Jugosławii. Skupiono się wprawdzie na serbskochorwackim obszarze językowym, uwzględniono jednak także szerszy kontekst – słoweński i macedoński. Czwarty rozdział traktuje o okresie tranzytu ustrojowej, której towarzyszył dramatyczny w swoim przebiegu rozpad Jugosławii, a w konsekwencji także podział języka serbskochorwackiego na cztery – od tej pory samodzielnie się rozwijające warianty językowe (języki) – serbski, chorwacki, bośniacki i czarnogórski. Jak się okazuje, na recepcję polskiej literatury na obszarze dawnej Jugosławii ma wpływ zarówno skomplikowana sytuacja społeczna, kulturowa, religijna, jak i polityczna.

Ostatni rozdział, stanowiący zasadniczą część rozprawy, dotyczy sytuacji polskiej książki i przekładów w Serbii w nowej rzeczywistości politycznej i językowej. Omówiono tu

kondycję, rolę i udział poszczególnych wydawnictw w zakresie przekładów polskiej literatury, formy promocji literatury i kultury polskiej (zarówno ze strony poszczególnych oficyn, jak i innych instytucji i organizacji), nowy profil środowiska tłumaczy literatury polskiej i ich wybory translatorskie oraz ich udział w popularyzowaniu, promocji wybranych utworów. Omówiono również aktywność strony polskiej, która w ostatnim czasie pozostaje domeną instytucji rządowych.

Recepcja literatury polskiej w Serbii obejmuje nie tylko konkretne inicjatywy translatorskie i wydawnicze, ale także szeroko pojęty społeczny odbiór i medialny rezonans, stąd uwzględniono w badaniach teksty poświęcone literaturze polskiej, jakie ukazały się w serbskich mediach tradycyjnych i elektronicznych, jak również wszelkie imprezy związane z literaturą polską lub takie, w których tę literaturę w jakiś sposób prezentowano.

Zawarte w tytule pracy „książka i literatura” oznaczają, że badaniem objęto nie tylko literaturę piękną, ale także publikacje popularnonaukowe i naukowe oraz użytkowe, które trafiły na półki serbskich księgarń. Jeśli zaś chodzi o literaturę piękną, wskazaliśmy na niewątpliwie dominujący udział literatury wysokoartystycznej, ale także popularnej, przy całej świadomości dość szerokiego pogranicza. Przeprowadzone badania wykazały, że literatura piękna ma o wiele rozleglejszą i bardziej widoczną recepcję, co jednak wcale nie oznacza sukcesu czytelniczego. Często, publikacje popularnonaukowe i naukowe, jak również typowo użytkowe, choć pojawiają się na rynku bez większego rozgłosu, to pozostają w obiegu przez długi czas, trafiają na listy lektur uniwersyteckich, zasilają na trwałe literaturę przedmiotu konkretnej dziedziny, a co szczególnie ważne, są wznawiane.

Przeprowadzona analiza rynku wydawniczego pokazała, że odsetek publikacji, które ukazały się bez żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego polskiej strony bądź funduszy europejskich oraz, w minimalnej skali, dofinansowań serbskiego ministerstwa kultury (w ramach dużych projektów translatorskich), jest niewielki. Przy czym w większości są to wydania i wznawienia autorów uhonorowanych znaczącymi międzynarodowymi nagrodami literackimi (Sienkiewicz, Miłosz, Szymborska, Tokarczuk). W skali roku w Serbii pojawia się przeciętnie kilka polskich tytułów. W księgarniach polskie książki są obecne, aczkolwiek nie zajmują najbardziej wyeksponowanych miejsc. We wszystkich większych księgarniach Belgradu i Nowego Sadu można bez problemu nabyć utwory: Sienkiewicza, Schulza, Miłosa, Tokarczuk.

Praca ma strukturę chronologiczno-problemową. Analizie ilościowej i jakościowej służą zamieszczone tabele i wykresy. Przeprowadzona analiza ilościowa stanu od roku 1989 pozwala wyciągnąć m.in. następujące wnioski:

- Cyrylica, wbrew oficjalnie dominującym w Serbii tendencjom, nie jest przeważającym pismem publikacji przekładów literatury polskiej.
- Tłumacze najchętniej sięgają po prozę, na drugim miejscu jest literatura niebeletrystyczna (publicystyka, literatura użytkowa, opracowania monograficzne i naukowe), na trzecim poezja, a na czwartym literatura dla dzieci.
- Po roku 1989 literatura polska tłumaczona jest w znakomitej większości z języka polskiego, jednak tłumaczenia z języka angielskiego wciąż stanowią zauważalny odsetek.
- Belgrad jest najsilniejszym ośrodkiem wydawniczym, na drugim miejscu plasuje się Nowy Sad. Procentowy udział innych ośrodków jest nikły.

Reasumując,

Przywoływane w pracy tłumaczenia na język serbsko-chorwacki, macedoński, słoweński, które ukazały się do roku 1989 oraz po chorwacku po roku 1989 ujęte zostały w aneksie wydawnictw zwartych. Pracę dopełnia aneks bibliograficzny z wykazem cytowanych w pracy tłumaczeń przekładów opublikowanych w czasopismach literackich, antologiach i czasopismach oraz bibliografię przekładów literatury polskiej (wydawnictw zwartych), które ukazały się w Serbii począwszy od roku 1989.